

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

DOCTORAT ȘTIINȚIFIC ÎN DOMENIUL FILOLOGIE

GREȘELI VECHI ȘI NOI ÎN EXPRIMAREA SCRISĂ A ROMÂNILOR

(REZUMAT)

Conducător științific,

Prof. univ. dr. emerit Gavrilă NEAMȚ

Doctorand,

Bianca –Sofica PRUNCUȚ

CLUJ-NAPOCA

2020

Greșeli vechi și noi în exprimarea scrisă a românilor

(sumar)

A. Argument.....	7
B. Fundamentare științifică	13
B.1. O privire diacronică asupra ortografiei românești	13
B.1.1. Scurt istoric al ortografiei românești	13
B.1.2. Reformele ortografice	21
B.2. Principiile ortografiei românești	35
B.2.1. Principiul fonetic (fonematic, fonologic)	37
B.2.2. Principiul etimologic (tradițional-istoric)	43
B.2.3. Principiul silabic	47
B.2.4. Principiul morfologic	49
B.2.5. Principiul sintactic	58
B.2.6. Principiul simbolic	60
C. Greșeli vechi și noi în exprimarea scrisă a românilor.....	65
C.1. Preambul	65
C.2. Fonetica	67
C.3. Vocabularul	81
C.4. Gramatica.....	96
C.4.1. Morfologia	96
C.4.1.1. Substantivul	96
4.1.1.1. Probleme ortografice ridicate de formarea substantivelor	96
4.1.1.2. Uz și abuz. Minusculă sau majusculă?	106
4.1.1.3. Probleme ortografice ridicate de flexiunea substantivelor	127
4.1.1.3.1. Greșeli la categoria genului	127
4.1.1.3.2. Greșeli la categoria numărului	132
4.1.1.3.3. Greșeli la categoria cazului	148
4.1.1.3.4. Greșeli la categoria determinării	156
C.4.1.2. Adjectivul	163
4.1.2.1. Greșeli la forma adjectivelor	163
4.1.2.2. Greșeli la flexiunea adjectivelor	166
4.1.2.2.1. Greșeli la categoria genului	175
4.1.2.2.2. Greșeli la categoria numărului	177
4.1.2.2.3. Greșeli la categoria cazului	178
4.1.2.2.4. Greșeli la categoria comparației	181
C.4.1.3. Pronumele	184
4.1.3.1. Pronumele personal	187
4.1.3.2. Pronumele personal de politețe	189
4.1.3.3. Pronumele reflexiv	191

4.1.3.4. Pronumele posesiv.....	192
4.1.3.4.1. Pronumele posesiv semiindependent	192
4.1.3.4.2. Adjectivul pronominal posesiv.....	201
4.1.3.5. Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ	203
4.1.3.6. Pronumele și adjectivul pronominal negativ	205
4.1.3.7. Pronumele și adjectivul pronominal nehotărât.....	206
4.1.3.8. Pronumele și adjectivul pronominal interogativ	207
4.1.3.9. Pronumele și adjectivul pronominal relativ	208
4.1.3.10. Pronumele și adjectivul pronominal de întărire	212
C.4.1.4. Numeralul	215
4.1.4.1. Numeralul cardinal	215
4.1.4.2. Numeralul ordinal	221
4.1.4.3. Numeralul colectiv	224
4.1.4.4. Numeralul multiplicativ	224
4.1.4.5. Numeralul fracționar	224
4.1.4.6. Numeralul distributiv	225
4.1.4.7. Numeralul adverbial	225
C.4.1.5. Verbul	226
4.1.5.1. Greșeli la trecerea verbelor dintr-o clasă de flexiune în alta	226
4.1.5.2. Greșeli la categoriile gramaticale ale verbului	231
4.1.5.2.1. Greșeli la categoriile modului și timpului	231
4.1.5.2.1.1. Modul indicativ	231
4.1.5.2.1.2. Modul conjunctiv	237
4.1.5.2.1.3. Modul condițional-optativ	238
4.1.5.2.1.4. Modul imperativ	238
4.1.5.2.1.5. Modul infinitiv	239
4.1.5.2.1.6. Modul gerunziu	241
4.1.5.2.1.7. Modul participiu	241
4.1.5.2.1.8. Modul supin.....	244
4.1.5.2.2. Greșeli la categoria diatezei	244
C.4.1.6. Adverbul	247
C.4.1.7. Conectori: prepoziția și conjuncția	250
4.1.7.1. Prepoziția.....	250
4.1.4.2. Conjuncția	257
C.4.2. Sintaxa	259
C.4.2.1. Acordul dintre predicat și subiect	259
C.4.2.2. Pleonasmul.....	272
C.4.2.3. Anacolutul	282
D. Concluzii	286
E. Anexe	290
1. Lista publicațiilor cercetate din perspectivă ortografică	290
2. Lista cărților cercetate din aceeași perspectivă	296
F. Bibliografie	297

Cuvinte –cheie: *ortografie, reformă ortografică, fonem, asimilație, contaminare, flexiune, normă ortografică, acord, hipercorectitudine, diacronie, principiul ortografic, principiul etimologic, genitiv sintetic, genitiv analitic, desinență, dezacord, pronume semiindependent, stil colocvial, pleonasm, anacolut, conectori, inadecvare, incorectitudine, analogie, alfabet.*

Argumentând alegerea făcută, lucrarea pleacă de la ideea că felul de a vorbi și de a scrie îl definește pe om, iar scrierea corectă, în conformitate cu normele ortografice, este de mare actualitate, în circumstanțele în care în zilele noastre se tipărește foarte mult.

Ea își propune să studieze care sunt greșelile cele mai frecvent întâlnite, să descoperim, în măsura în care este posibil, cauza acestora și să analizăm gradul în care generația actuală de autori de texte cunoaște normele ortografice. Optica prezentei teze este așadar una de tip normativ, scopul lucrării fiind acela de a prezenta faptele de limbă care nu se supun actualelor norme și nu acela de a teoretiza noțiuni gramaticale sau de a propune abordări noi în analiza unor fapte de limbă. Abordând relația scris vs. oral, se concluzionează că scrisul are o anumită autonomie față de oral.

Pentru a avea o imagine mai convingătoare asupra felului în care se scrie în presa românească, am cercetat peste 120 de publicații, fie ele cotidiene sau periodice, centrale sau locale, din 35 de județe ale tuturor provinciilor istorice, dar și mai multe cărți apărute la diferite edituri din țară.

Lucrarea contabilizează și sistematizează pe compartimente ale limbii (fonetică, vocabular, gramatică) și – în cadrul gramaticii – pe părți de vorbire și flexiune, unde a fost cazul, cele mai frecvente greșeli de scriere întâlnite în presa românească (scrisă și audiovizuală) și în unele cărți apărute la diverse edituri și se vrea, mai ales, o imagine sintetică a scrierii românești din deceniile I și al II-lea ale secolului al XXI-lea, din perspectiva prevederilor ediției a II-a a *DOOM-ului*.

Pentru fundamentarea științifică a tezei, se realizează, mai întâi, o privire diacronică asupra ortografiei românești, prezentându-se și reformele ortografice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, până în zilele noastre, apreciind că ar trebui să existe un permanent echilibru între vorbire și scriere. Reformele și revizuirea normelor ortografice, deși sunt niște procese oarecum firești, nu fac altceva decât să-i deruteze pe vorbitori.

Sunt apoi trecute în revistă și comentate principiile ortografiei românești și implicațiile lor în scriere: principiul fonetic, principiul etimologic, principiul silabic, principiul silabic, principiul morfologic, principiul sintactic și principiul simbolic.

Partea a treia sistematizează principalele greșeli în exprimarea scrisă a românilor. Pentru că majoritatea exemplurilor de încălcare a normelor ortografice au fost luate din presa scrisă, preambulul lucrării subliniază importanța acurateții textului și corectitudinea exprimării pentru ca informația vehiculată de aceasta să ajungă la destinatar, presa putând deveni astfel o școală de cultivare a limbii și model de folosire a acestui mijloc esențial de comunicare între oameni.

Lucrarea sintetizează câteva aspecte din realitatea scrierii zilelor noastre prin examinarea unor probleme pe care le ridică – sub acest aspect cunoscutele compartimente ale limbii: fonetica, vocabularul și gramatica.

Fonetica

După ce s-a evidențiat relația dintre pronunție și scriere, după ce s-a subliniat că principiul ortografic fundamental al scrierii românești este cel fonetic se reține că modificările fonetice din codul oral nu se impun ca normă literară, dar ele pot afecta scrierea celor mai puțin stăpâni pe morfologie sau scrierea celor care nu cunosc normele ortografice. Este de menționat faptul că nu s-au avut în vedere pronunțările regionale.

O primă problemă ar fi aceea a contaminărilor, caz în care unele foneme mai slabe își pierd din însușiri în favoarea celor mai tari. Se invocă acest fenomen fonetic în explicarea erorilor cauzate de scrierea cu 1-2-3 *i*, în folosirea incorectă a structurilor fonetice *des/dez*, în diftongarea vocalei inițiale *e* la neologisme sau în scrierea aleatorie cu *cs* sau *x*.

Omofonia, fenomen ce presupune apariția în limbă a unor cuvinte și structuri morfologice care se pronunță la fel, dar se scriu diferit, este cauza unor greșeli foarte frecvente, ce dovedesc precare cunoștințe gramaticale. Este vorba mai ales de ortogramele în care apar formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive, adjectivelor demonstrative de identitate, feminin, numărul singular și cele de masculin plural, precum și de perechile omofone ale adverbilor scrise legat sau cu blank.

Prin schimbarea caracteristicilor articulatorii ale unui sunet sub influența altuia, asimilația cauzează numeroase greșeli de scriere: *indentitate*, *intinerar*. Greșeli apar și în cazul perechilor de paronime: *incitat/incitant*, *marcat/marcant*, *șocat/șocant* și altele.

Fenomenul opus asimilației este disimilația, care conduce la modificarea (parțială) sau chiar dispariția (disimilație totală) unui sunet dintr-un cuvânt sub influența altui sunet, identic

sau asemănător, din acel cuvânt. Faptul conduce la apariția unor erori de scriere de tipul: *delicvent, transcede*.

Hipercorectitudinea stă la baza multor cuvinte scrise greșit. Denumită și *hiperurbanism, hiperliterarizare* sau *falsă regresivitate*, acest fenomen vădește dorința vorbitorilor de a se conforma normelor ortografice în vigoare. Un bun exemplu ar fi cuvântul *corigent*, pronunțat de unii vorbitori *corijent*, crezând că derivă de la verbul *a corija*.

Se încadrează aici și scrierea greșită a unor forme morfologice ale verbelor: *așează, înșeală*.

Vocabularul este un capitol al lucrării în care sunt prezentate greșeli de scriere având cauze lexicale. Este firească și laudabilă dorința oricărui vorbitor (și autor de text scris) de a utiliza un vocabular cât mai elevat, în dorința de a fi cât mai precis, clar și nuanțat în ceea ce vrea să transmită interlocutorului (sau cititorului), dar și aceea de a-i asigura mesajului (oral sau scris) eleganța exprimării, care să impresioneze.

De aici, tendința de folosire – uneori în exces – a neologismelor (nu ne referim la termenii de specialitate). Obligația este respectarea a ceea ce se numește proprietatea termenilor, adică a sensului lor corect. Cunoașterea exactă a sferei semantice a cuvintelor este condiția esențială a unei exprimări corecte, exacte, nuanțate, dar și elegante.

Cele mai frecvente greșeli cu implicarea vocabularului sunt: folosirea inadecvată a unor neologisme, fără cunoașterea exactă a sensului acestora și confuzia paronimică. Inadecvarea la context dovedește și folosirea unor neologisme numai din dorința de a epata. Apar astfel folosite într-un mod greșit mai ales unele expresii latinești al căror înțeles nu este cunoscut utilizatorilor. Se fac și asocieri de termeni în structuri sintactice incompatibile: *ziar săptămânal, ziar lunar, a ateriza pe Marte*.

Gramatica este un capitol în care erorile sunt sintetizate în funcție de clasele morfologice. Greșelile întâlnite în materialele scrise (presă, teste ortografice, acte oficiale, reclame, anunțuri, dar chiar și în unele cărți apărute în ultima vreme) se datorează problemelor pe care le ridică atât formarea cuvintelor (prin derivare, dar mai ales cele prin compunere: folosirea cratimei, a blancului sau notarea într-un singur corp a lexemului, utilizarea majusculei, în special la substantivele compuse), cât și flexiunea. Se constată că o mare parte a populației întâmpină probleme la construcția formei de plural, la construcția cazurilor genitiv-dativ pentru substantivele feminine, la formarea categoriei determinării, în

special la substantivele proprii articulate.), dar și scrierea unor neologisme, pe care scriptorul neavizat nu știe dacă se scriu ca în limba engleză sau sunt adaptate scrierii românești, având în vedere mulțimea de cuvinte de origine engleză pătrunse în ultima perioadă în limba română-romgleză.

În ciuda faptului că problema folosirii celor două tipuri de litere a fost complex reglementată de „legea fundamentală” a ortografiei românești – *DOOM*₂, această întrebare frământă pe mulți dintre cei care doresc să scrie un nume de operă literară, de instituție, rasă de animale etc. Și totuși, în presa scrisă, dar nu numai, răspunsul dat nu a fost întotdeauna cel corect, ajungându-se – după cum se va vedea – la o adevărată „babilonie”, acest tip de eroare reușind să se așeze pe locul I într-un top al frecvenței greșelilor de scriere. De precizat că în cazul unora dintre acestea, norma este proaspăt schimbată, iar cei obișnuiți cu vechile reguli au reale probleme în a se conforma noilor norme ortografice în vigoare.

Flexiunea substantivelor pricinuieste și ea comiterea unor erori de scriere. Se constată ezitare în utilizarea genului la unele dintre substantive, dificultăți în folosirea desinențelor de singular și plural sau chiar confuzie între numărul singular și plural mai ales la substantivele împrumutate din alte limbi. Categoria cazului ridică și ea câteva dificultăți scriptorilor cu puține cunoștințe gramaticale. Deși, la prima vedere, acestea par mai puțin supărătoare decât cele cauzate de categoria genului sau a numărului, fiind considerate de unii doar subtilități gramaticale, considerăm că greșelile reprezintă o abatere de la standardele normale ale limbii, indiferent de natura lor. Erorile sunt datorate și utilizării formelor analitice, dar și datorită articulării substantivelor.

Deși aparent cea mai simplă categorie dintre cele ale substantivului, nu de puține ori, vorbitorii întâmpină serioase probleme în marcarea grafică a acesteia, a articulării. Confuziile și problemele apar la substantivele articulate definit, atât la singular, cât și la plural.

Astfel, la singular se constată o tendință tot mai pronunțată de a nu marca în scris articolul definit *-l*, tendință care își are originea în limbajul colocvial unde ritmul rapid al vorbirii îi determină pe vorbitori să nu mai pronunțe *-l/-ul*. Situațiile sunt frecvente mai ales în mediul virtual, dar nu numai.

Adjectivul, ca însoțitor și determinant, care definește și califică, nu ridică atât de multe probleme utilizatorilor (oral sau scris). Totuși, câteva ezitări și / sau consecvențe apar, atât în stilul colocvial – cu o exprimare spontană, neîngrădită și mai puțin controlată, cât și în

scris, determinate de necunoaștere sau, adesea, de superficialitate și neglijență. S-au găsit erori de scriere în materiale din publicații semnate de oameni a căror pregătire și cunoaștere nu pot fi puse la îndoială.

Cele mai frecvente greșeli apar în cazul adjectivelor compuse, ignorându-se cratima, la scrierea cu 1 – 2 – 3 *i*, în realizarea acordului sau construirea unui pleonasm morfologic, prin folosirea unor adjective la grade de comparație, deși ele nu permit acest lucru.

Pronumele ridică o primă problemă în ceea ce privește esența sa: adecvarea perfectă între substitut și substituent, adică acordarea paradigmatică în gen, număr și caz, între cele două elemente, lucru care nu întotdeauna se realizează. Greșelile din acest capitol sunt legate în primul rând de flexiunea bogată a acestei părți de vorbire, de prezența formelor accentuate care coexistă cu cele neaccentuate și de lipsa unei competențe lingvistice a vorbitorului sau a scriitorului, care de multe ori nu poate realiza un acord de tip paradigmatic, neștiind pe cine înlocuiește pronumele (cum ar fi în cazul pronumelui posesiv semiindependent).

În ceea ce privește pronumele personal, datorită unor norme ortoepice care cer ca anumite forme ale lui să se pronunțe diftongat, se întâlnesc, adesea, grafii cu notarea semivocalei. De asemenea se ignoră o trăsătură a limbii noastre și anume anticiparea și reluarea complementelor directe și indirecte, omițându-se formele neaccentuate de acuzativ și dativ.

Multe probleme ridică și adecvarea pronumelor posesive semiindependente la substantivele substitut. Alături de folosirea cratimei și a majusculei în scrierea substantivelor, utilizarea unor forme inadecvate ale acestui tip de pronume ocupă loc de frunte între erorile înregistrate de noi.

De departe, cea mai frecventă eroare de scriere o oferă structura pronumelui relativ care în cazul genitiv, precedat de *al/a/ai/ale*, așa-numitul *acord în cruce*. Erorile sunt deosebit de frecvente și de variate.

Greșeli de dezacord în gen, număr și caz se înregistrează și la adjectivele pronominale de întărire.

Verbul, fiind o clasă morfologică foarte bogată determină numeroase greșeli legate de trecerea dintr-o clasă de flexiune în alta, precum și erori morfologice apărute la categoriile de mod, timp și diateză.

Adverbul, fiind o parte de vorbire eterogenă din punct de vedere semantic și sintactic, nu ridică prea multe probleme de ordin ortografic, cu excepția scrierii compuselor și – în unele situații – în construcția structurilor ce exprimă starea de intensitate (gradele de comparație).

În cazul prepoziției, conectiv indispensabil aproape în orice context, care impune anumite restricții în folosire, se înregistrează frecvent situația de hipercorectitudine și neadecvare, cauzate de ignorarea restricțiilor impuse.

Conjuncția nu ridică prea multe probleme sub aspect ortografic, ci mai ales sub aspectul punctuației, restricționând – în unele cazuri – folosirea virgulei sau impunând-o, în altele.

Acordul gramatical este mijlocul principal de exprimare a raportului dintre cuvintele îmbinate într-o construcție sintactică. Acordul dintre predicat și subiect ridică foarte multe probleme întrucât în limba actuală se înregistrează numeroase situații care nu se conformează regulilor gramaticale ale acordului. Uzul permite foarte multe variații de acord, structuri care reprezintă ezitări ale vorbitorilor. Acestea sunt manifestări ale acordului prin atracție sau după înțeles și nu sunt excluse întotdeauna de normele limbii literare.

Pleonasmul apare ca o structură lexicală sau sintactică în care al doilea element este conținut în primul sau este sinonim cu el, ajungându-se la asocierea redundantă a unor cuvinte sau expresii cu același înțeles. S-a bucurat de atenția multor cercetători, atitudinea față de unele pleonasmе fiind adesea îngăduitoare. Presa, dar nu numai, abundă în asemenea construcții.

Observațiile și concluziile noastre se bazează pe un corpus de texte excerptate din presa scrisă a anilor 2014-2019. Având în vedere segmentul de timp destul de mare, nu excludem posibilitatea ca, pe parcurs, unele publicații să-și fi schimbat numele, orientarea politică și, de ce nu, redactorii.

Încercând o clasificare și o ierarhizare a celor mai frecvente greșeli de scriere întâlnite în materialele folosite, am putea invoca două criterii grupare:

- a). sub aspectul frecvenței lor;
- b). sub aspectul gravității erorilor comise.

Clasificarea greșelilor după frecvența în care apar în textele scrise:

a). folosirea literelor mici și a majusculilor, în cazul substantivelor proprii compuse și al adjectivelor derivate de la substantive proprii;

b). scrierea eronată cu 1 – 2 – 3 *i*, la substantive, adjective, pronume și adjective posesive, verbe;

c). omiterea sau utilizarea aleatorie a cratimei la substantivele și adjectivele compuse sau în cazul ortogramelor cu formele neaccentuate ale pronumelor, eroare favorizată – uneori – și de omofonie;

d). acordul greșit al adjectivului/participiului cu substantivul determinat, al predicatului verbal/verbului copulativ și al numelui predicativ cu subiectul simplu sau multiplu;

e). incorecta realizare a „acordului în cruce”, în cazul pronumelui semiindependent aflat în tandem cu pronumele relativ *care*, când proximitatea substantivelor substituie influențează incorectitudinea, prin atracție;

f). folosirea peste tot a formei unice a pronumelui semiindependent sau utilizarea la întâmplare a formelor acestuia;

g). scrierea cu un singur *n*, acolo unde el se cere geminat, și invers;

h). folosirea inadecvată a neologismelor sau alterarea grafică a acestora;

i). scrierea greșită a unor verbe care au forme morfologice în afara paradigmelor obișnuite, cu aport indiscutabil al pronunției;

j). omiterea articolului *-l*;

k). utilizarea necorespunzătoare a perechilor paronime;

l). pleonasmul și anacolutul.

Clasificarea greșelilor din perspectiva gravității lor:

a). folosirea inadecvată a neologismelor, pentru că afectează comunicarea;

b). utilizarea necorespunzătoare a perechilor paronime;

c). acordul predicatului cu subiectul;

d). anacolutul;

e). toate celelalte sunt probe imbatabile ale unor lacune regretabile în cunoașterea limbii române și a regulilor de folosire a ei, ale incompetenței lingvistice a autorului, ele neafectând comunicarea:

- pleonasmul;

- utilizarea aleatorie sau omiterea cratimei, la cuvintele compuse; existența unor omofone, scrise cu sau fără cratimă, de la caz la caz, facilitează eroarea;

- folosirea la întâmplare a literelor mari și mici;

- scrierea cu 1 – 2 – 3 *i* în toate situațiile prezentate;

- folosirea doar a formei *a* pentru pronumele semiindependent și nerealizarea „acordului în cruce” în cazul acestuia aflat în tandem cu pronumele relativ;

- grafia incorectă a cuvintelor cu *nn* geminat sau dublarea consoanei acolo unde ea nu se impune; anticiparea prin scriere a nazalității în cazul unor neologisme;

- scrierea identică a unor omofone de ordin morfologic: *aceeași* / *aceiași*; *odată* / *o dată*;

- omiterea articolului hotărât de masculin singular.

Așadar lucrarea de față se vrea a fi un semnal de alarmă vizavi de toate abaterile lingvistice pe care le întâlnim la fiecare pas, fie că petrecem timp pe o rețea de socializare sau citim o carte, fie că răsfoim ziarul sau pur și simplu ascultăm ce se discută în jurul nostru pe stradă.